

ԳՐԱԹԻՒՆ ԿԱՅԱՍԱՅԱՆՔ

ՀԱՆԳԻՍ ԱՂԳԱՅԻՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԱՄԱ ՎԵՅԱՄԱՌԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ. Բ. ՀՐԶԱՆ

1862

Թ. Ի. 14. ՕԳՈՍՏՈՍ 20

Հրատարակի ամիսը երկու անգամ. - Վեցամսեայ գինն է 5 ֆրանգ. - Ինքնին գուր 6 ֆրանգ. - Անցնար նամակ կամ ծրար չցնդունուիր. - Կատարագրուի Ինքնին ծաղիկի գրասենեակը, Կիրիթ Խան. - Ինքնին գուր Մեծարգոյ գործակաշներն են, Կ Պոզիս, Խ. Թ. Գաշևսեկեան. և Գր. Վ. Աշեաթմեան, Գաշեցար Խան Թիւ 4. - Հաշիկ, Յ. Ս. Քիւրքեանօֆ. - Փարիզ, M. A. Mourad, Rue du Dragon, 26.

Յետադայ պատուական, հմուտից և աղ-
ղասիրական ոգով զրուած յօգուածը, որով Կի-
լիան և Օւալիլը իրենց էջերը զարդարեցին, ար-
ժան կը գատենք Գարնա միջոցաւ ևս մեր Յարդի
նշերոյցոյց հաղորդել:

ՍԵՀՄԱՆԱԳԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՈՍՏՈՍ ՄԵԿ

Ազգը օրին մէկը Բ. Դրան տուած արածոնու-
թիւնը արդիւնաւորեալ համար արթնցաւ, Օրի-
նադիր մը շինեց և քանի մը փորձ փորձելէն ե-
տե՛ հաստատեց: Այն մեծ օրն եղաւ 1860 Մա-
յիս 24 թուականը: Հաշուութեան և միաբանու-
թեան թուական մը, որ նոր սկզբունք մը, նոր
Սահմանադրութիւն մը չստեղծեց, այլ աղղային
էական վարդապետութեանց և սկզբանց վրայ ըն-
կերական և վարչական կանոնաւոր յարաբերութիւն-
ներ հիմնեց: Ուստի նորոգութիւնը սկզբանց նը-
կատմամբ չէր, այլ կանոնաւորութեան, այլ կար-
գադրութեան: Վասն զի մեծ դժուրութիւն, կոխ-
կը ծաղէր, և մինչև անպամ արեան վտակներ կը
թափէր այն ժամանակ՝ եթէ աղղային օրէնքը նո-
րասիրութեամբ աղղային եկեղեցւոյն, աղղային
իրաւանց մատ գացունէր: Ուրեմն Սահմանադրա-
կան դիրքը աղղովին և գրեթէ՛ հեշտիւ անցաւ
հաստատուեցաւ և անոր զործագրութիւնը սկսաւ:

Իսկ Բ. Դուռը քաջ զիտէր որ իր պաշտօ-
նէն գուրս էր հարցունել Հայոց Թէ՛ ինչպէս կը
վարեն իրենց հոգևոր և քաղաքական գործերը,
բայտ որում հրովարտակները և հրամանադիրները
կը յայտենն որ, ինչպէս միւս հասարակութիւն-
ները, նոյնպէս Հայք կանոնով մը պիտի կառա-
վարուին: Չէր կրնար փոփոխութիւն մը առաջար-

կել այն կանոնադրութեան, վասն զի չէր կրնար
ստիպել Հայերը որ իրենց կրօնքը, աղղութիւնը
և բարքը փոփոխեն, որոնց վրայ հիմնեալ կայ
աղղային օրէնքը. եթէ (սմանեան տէրութեան
առջև Հայոց հպատակութիւնը ընդունելի և՛ կա-
տարեալ իրողութիւն մըն է, նոյնպէս ներքին պի-
տի ըլլային նաև անոր դաւանած կրօնական վար-
դապետութիւնը և ունեցած ներքին խառն վար-
չութիւնը. ապա թէ ոչ հաւատարմութեան կապը
կը քակուէր:

Հետևապէս երբ Սահմանադրութիւնը՝ (1)
զործնապէս ճամբայ ելաւ, Բ. Դուռը անոր առջև
պատ մը, խոչընդոտ մը չի հանեց, այլ միայն
աղղային պատրիարքարանի հետ իր յարաբերու-
թիւնը անընդհատ և յարատեւ պահելու համար առ-
ջի պատուէրը տուաւ: — Թող ազգը իր կողմէն
ցոյց տայ ինչ իր ընտրած ու հաւանած մէկ քաղա-
քական մարմինը, որ պատրիարքին աջակից և խոր-
հրդակից գտնուի: Սակայն ոչ հրամայեց և ոչ,
ալ արգիլեց որ այս Բաղաքական Ժողովը ոսկին,
վիճակը կամ քուէն ընտրէ: Այսպիսի մանր մու-
նըր բաներ Բ. Դրան ուղղորդութեան արժանի
չեն: Ազգը տղխութեան և տարադրութեան ժա-
մուռն ոսկիին և վիճակին ձկնած անանուն ժողով-
ներուն համը առած էր, իր նախկին պարզութեան
դալով՝ քուէիւք ծնած հարազատ ժողով մը ու-

(1) Հայք ոմանք կը կարծեն թէ ի սկզբան Սահմանադրու-
թիւնը անծանօթ էր Բ. Դրան, որ անոր գործադրութեան
համբերեց: Այս կարծիքը անհիմն է և տէրութեան նա-
խատիք: Կառավարութիւն մը այդ անուան անաթան է
և կոյր երբ իր քթին տակ անցած գացածը, երբ քուէար-
կութեանց և ընդհանուր ժողովոյ գումարանց առթիւ
ժողովրդեան շարժումը չտեսներ: Այս կը տեսներ և դի-
տէր, բայց խառնուելու պարտաւ որ չէր, և չխառնուե-
ցաւ, և չպիտի խառնուէր եթէ մենք չկամէնք:

ղեց տեսնել: Այնքն իրեն ըսաւ: Իմ հողերը
զլուխս իմ ընտրութեամբս և հաւանութեամբս
պատրիարքական դահլը կը նստի. արդ՛ եթէ այն
որ բարձրագոյն իշխանութիւն, երկնային պաշ-
տօն մը ունենալովը իմ հաւանութենէս կախում
ունի, որչափ ևս առաւել աշխարհականաց ժողով
մը իմ կամքէս կախում ունենալ պէտք է, այն
որ միայն ազգային ներքին դործոցս անտեսու-
թեան պարապելու պաշտօնն ունի: Բնական հե-
տեութեամբ մին միւսը բռնեց, և կրօնական կա-
ռավարութեան ծոցէն Քաղաքական Վարչութեան
կազմութեան կերպը ծնաւ և այս ընթացքով Սահ-
մանադրական ըսուած կանոնը քանի մը շրջան ը-
րաւ: Սակայն այս շրջանները հանդարտութեամբ
չանցան:

Ազգին մէջ զժկամակ, դժգոհ մաս մը, մաս
մը որ սկզբունքը գործէն կ'զատէ, չարէն բա-
բիժ կը յուսայ, երևոյթին վրայ իրը, մարդը կը
դատէ, կը դատապարտէ, ամէն բանի մէջ կրօնք
կը փնտռէ և անոր միակ դիմակը կը կրէ. կուսակ-
ցութիւն մը որ անցելոյն կը փարի և ապառնին
ներկայ փառամոլութեանը կը զօհէ, Հայաստանաց
եկեղեցւոյ պաշտպան կը կանգնի և անոր ողբոյն
անտեղեակ է: Բերանը յառաջադիմութիւն կը քա-
րողէ և սիրտը նախապաշարմամբ պատած է, այս
տեսակի կուսակցութիւն մը Հիացաւ մնաց երբ գի-
տեց թէ իր ստորագրած Սահմանադրութեան տրա-
մադրութիւնները իր ակնկալած արդիւնքը չեն
ծնանիր: Տեսականը ընդունած էր, գործնակա-
նին կոնակը դարձուց, երբ օր քան զօր իր նախ-
կին զօրութեան և աղդեցութեան անկումը տեսաւ:
Ահա այն ատեն այս կուսակցութիւնը սկսաւ խը-
լտիլ և մեքենայել: Արքերը կը յուզին. Սահ-
մանադրական նաւը որ նաւահանգիստէն երևոյ-
թական հանդարտութեամբ և խաղաղ ծովով ելած
էր, ամպով և մշուշով կը պաշարի, մրրկալից ծո-
վու մը վրայ կը տատանի և այն միջոցին վտան-
գաւոր և վիմուտ նեղուցէ մը անցնելու համար ա-
ռանց շեղելու և դիմադրաւ զլուխը շիտկած կը
բախէ:

Սուրբ Արուստղէմայ խնդիրը այս ապառա-
ժուտ նեղուցը եղաւ: Կաւապետ և նաւաստի փո-
թորիկէն և կայծակէն նաւը աղատելու ջանացին,
սակայն նաւը ապառաժի մը վրայ խրեցաւ մնաց՝ և
Կաւարարներն զօհ ինկան այն տեղ ուր որ ինկած
էր երբեմն երկնային նահատակ մը: . . .

Ազգին մէջ նշանաւոր հերձուածք մը մտաւ.
այս հերձուածք թէև կրօնական չէր, սակայն անոր
չափ բուռն և դառն հետեանքներ կսպառնար:

Յանկարծ երկու անհաւասար բանակներ ճակատ
առ ճակատ կեցան և տեսակ մը քաղաքական պատե-
րաղմ սկսաւ զրիչ շարժելով: Մէկին դրօշակն էր
սեւթոյր, միւսինը սպիտակ. այն Սահմանադրու-
թիւնը մահու չափ կ'ատէր և հերետիկոսութիւն
կանոնէր, այս իբրև հայրապետական կանոն կը
դաւանէր և ճակտին վրայ կը կրէր: Մէկը լուսա-
ւորութիւն, յառաջադիմութիւն և հաւատ հին դը-
րութեան, այսինքն միապետական վարչութեան մէջ
կտեսնէր, միւսը Սահմանադրականին: Գրեհները
անզօր և զլուխները շատ տաքցած ըլլալուն, ան-
բաւական էին այսպիսի ծանր ու փափուկ խնդիր մը
լուծելու, նիւթական ոյժը միայն կարող էր զայն
վճռել: Բոտ որում երբ իրաւունք մը երկու կող-
մէն կը քաշքշուի ու երկու կողմն ալ բանակաճու-
թեան խուլ կը կենան, զօրաւորագոյն կողմը անոր
կը տիրանայ և յաղթութիւնը կը տանի: Գործը
այն աստիճանի հասած էր որ Ազգին մէկ մասը
միւսին հետ չէ թէ զրչով, խորհրդով պիտի խօ-
սէր, այլ զէնքով և յաղթող կողմը միւսը իբրայ-
մաններուն պիտի ենթարկէր:

Յինական յեղափոխութիւն մը պէտք էր:
Բայց Ազգը ինչ և ուր էր: Ազգը Օսմանեան
Տէրութեան հպատակ և Օսմանեան հողին մէջն էր:
Ուստի իր ներքին վէճերուն համար խօսելու և
զրելու ազատութիւն կը վայելէր, այլ ոչ ազգու-
միջոցաւ գործելու: Ազգը, մէկ խօսքով, անբնա-
կան զլխով հրէշ մ'էր:

Հետեւեալը Ազգային պատերազմական դաշտը
փոխուեցաւ, կոխը նոր կերպարանք առաւ: Եր-
կու համարին կողմունք հաշտութեան միջոց մը
դառնել չկարենալով՝ զատ զատ իրաւարար միջնորդ
մը փնտռեցին: Սահմանադրականը Ազգին կամքին
բողբեց, հակառակորդը Բ. Դրան. առաջինը
ազգային դատը Ազգին իրաւամբը և ձեռօքը ու-
ղեց կարել տալ. երկրորդը օտար, անհմուտ բա-
րեխօսի մը միջոցաւ: Այս բաւական չէ, հնարադի-
տութիւնը ձայնը բարձրացուց, դաւաճանութիւնը
իր մահաշունչ բանասարկութիւնը: Սահմանադրու-
թիւնը Օսմանեան տէրութեան առջև իբրև ոճ-
րագործութիւն մը, ապստամբական գործ մը ծա-
նուցաւ, և այն ատեն Բ. Դուռն ալ չէ թէ իբրև
դատաւոր և քննիչ, այլ իբրև խաղաղարար մէջ
մտաւ:

Արդ՝ իշխանութիւն մը, և հասարակաց ան-
դորրութեան և օրինաց հսկող զօրութիւն մը, Բ.
Դուռը՝ Ազգին մէջ ծագած կրօնական վիճաբա-
նութեան սահմանէն դուրս ելած աղմուկը և վեր-
գովմունքը դադրեցնելու համար ըրած և ընելիք

և հաստատե, ինչու համար անոր չենք դիմեր և չենք հարցուներ . . .

Եթէ Բ. Գրան պատրաստածին անհամբեր կ'ըստասենք, ինչու համար օրինաւոր բողոքագիր մը չենք մատուցաներ անոր : Վերջապէս եթէ Մայիսի 24 ին բարեյիշատակ Սահմանադրութիւնն է մեր ամենուն բաղձանքը, ինչու կ'սպասենք, ինչու կը բողոքենք . . .

Գումարուինք այն տեղ ուր Սահմանադրապէս քանիցս դումարուած ենք, և միաբան ոգւով և սիրով երդում ընենք առաջի Աստուծոյ և Ազգին որ այն Սահմանադրութիւնը զործագրելու համար, աշխատութիւն ջանք և ամեն աեսակ ջոհներ չի խնայենք պիտի . . .

Անհարին բան, կը դոչեն, անհարին . . . աւաղ, միաբանութիւն չկայ :

Եթէ այս անխաբելի բան է, եթէ դաս դաս մարդիկ զատ զատ Սահմանադրութիւն, իրենց հասկըցած կանոնը կուղեն, ամբողջ Ազգը ապա ուրեմն բուն Սահմանադրութիւն ուղած չունի . . . իրաւ է արդեօք :

Ըրդ՝ քանի որ Ազգը իր կամքէն բղխած Սահմանադրութիւնը հիմա ճանչնալու յօժարութիւն չունի կ'ըսուի, Բ. Ինուը ինչ ընէ, յանձնաժողովները ինչ, և մանաւանդ առ ժամանակեայ Վարչութեան յանցանքը ինչ է որ պատրիարքաւանէն աքսորուի . . .

Անտարակոյս Մէլըն և Միւնապին ասոնց պատրաստ պատասխան մը ունին . . .

Առ ժամանակեայ Վարչութիւնը տեսակ մը փոփոխութիւն մ'է, որ ընդհանրապէս ազգային անիշխանութեան ժամանակ (եթէ հպատակ ազգ մը չի կրնար առ հարկի իր գլխին վերեւ դնել) քաղաքային իշխանութիւն մը զայն կը կարգէ, հասարակաց անդորրութեան համար : Այսպիսի վարչութիւն մը իրաց բերմունքէն ծագելով արուր հարկաւորութիւն մ'է, սակայն իրաց կարգը իւր բնական սահմանին մէջ մտնելուն՝ այն իշխանական վարչութեան պաշտօնը ինքնին կը դադրի : Ուստի կը մնայ որ Ազգը իր բնական շրջանին մէջ մտնէ, իր օգուտը, իր իրաւունքը իր ապագայ բարօրութիւնը ճանչնալով՝ հոգւով սրտով միաբանի որպէս զի ազգային Սահմանադրութիւնն ալ իր տեղը դայ . . .

Բայց չէ, Տեղապահը ինչայ, խառն ժողովը մէկի բաշտել, Պատրիարքարանը զոյուի, որպէս զի Սահմանադրութիւնը հաստատուի ըսող տաք և թեթեւ գլուխները : ոչ Ազգին ներկայ հանգամանքները կը ճանչնան, ոչ անոր քաղաքական վի-

ճակը կը քննեն, ոչ քաղաքագիտութեան վրայ դառախարմը ունին, այլ միայն պօռալ, յայտարարութիւններով անօգուտ տեղը ժողովրդեան միտքը զրդուել կիսեն, և անոր խստորնակ և աննայտակ ընթացքը հեռուէն դիտել և պարծիլ կախործին :

Այսօր այսօր խումբ մը մարդիկ պատրիարքարանը կ'իջնեն, զայն կը դոցեն, վաղը ուրիշ խումբ մը Թաղական խորհուրդները, նախկին Սահմանադրութեան հետքը, կը լուծէ կը մաքրէ, միւս օրը այլք ոմանք եկեղեցիները կը փակեն, և փոփոխակի ուրիշ կուսակցութեան մը արբանեակները կ'եւնեն առաջնոց ըրածը կ'աւրեն, զոյուածը կը բանան, լուծուածը կը կաղմնեն, և եթէ օրին մէկը (ուր էր թէ շուտով դար) ազգային Սահմանադրութիւնը հաստատուի, այսպիսի անիշխանական միտումներով՝ շատ հաւանաւոր է որ նորէն խումբ մը մարդիկ ամիսը անգամ մը տաք եւնեն և նոր ժողով, նոր կարգադրութիւններ պահանջեն, Սահմանադրապէս եղած ժողովին որոշումները իրենց կիրթ ճաշակին անախորժ թուին :

Այսպիսի ժողովրդեան մը ոչ վարչութիւն կը դիմանայ և ոչ Սահմանադրութիւնը կ'օգնէ այլ անգունդէ անգունդ կը լուրջուի՝ կ'իյնայ այն տեղ ուսկից ազատում չկայ :

Ափսոս, ժողովրդեան քանի մը անաստ և անխոհեմ ընթացքը որչափ սուղի նստաւ մեղ և որչափ հեռու ենք նախատեսութեամբ մեր հեռաւոր եղբարց դառնագառն վիճակին վրայ խորհելու

Հանդիսի մը մէջ բարբարոս իշխան մը կոչնական մեծատունի մը իրեն տուած պատասխանին վրայ ուստի կը դայրանայ : Պատասխանը իրօք օրինաւոր, բայց պատասխանելու կերպն էր ըստ գտանելի : Իր դայրոյթը կը զսպէ ակամայ՝ հանդիսականաց առջև առակ նշանակի չըլլալու, և մանաւանդ անքաղաքավարութեան դործ մը ըրած չի սեպուելու համար. ըստ որում իշխանը թէև վայրագ և մուկդին էր, սակայն մարդու առջև ալ յեախն ծայր քաղաքավար : Նոյն միջոցին իր սպասաւորին ականջէն վար բան մը կը փոփայ : Մեծատունը մեկնելու առեն իր հետը եկող թիկնապահը կը կանչէ որ ձիերը պատրաստէ : Թիկնապահին դիակը առջև կը նետեն . . . իշխանն ալ քիչ առենէն անդամաւրջ կը դառնայ, արդարեւ թիւնը տեղը կուգայ, բայց մեծատունը չի տեսներ

Ազգին այս թշուառ և ցաւալի վիճակին միակ

և ապահով դարման մը կայ . այս դարմանն է , հաշուութիւն և միաբանութիւն : Յոյները ընդհանրապէս իրենց մէջ միշտ կոխ ունին . ոտքայն երբ արտաքին թշնամին տեսնին , զիրար կը դըրկեն , կը միանան , ու ռոտիւր խորտակելէն ետե՛զէնքը վար կը դնեն ու նորէն կսկսին իրենց վե՛ճաբանութիւնը :

Հայերն ալ , չէ թէ մէկ , այլ քանի մը կենդանի թշնամիներ ունին : Տղիութիւն , քէն , ատելութիւն , հին երկպառակութեան թունաւոր արմատները , անհարազատ կանոնադրութեան մը սպառնալիքը հալածելու , փարատելու համար պէտք է որ միանանք , պէտք է իրարու անդադար ըսենք Լեւոնացիին սա խօսքը . “ զմրկ , եղբայր , բայց մոռնիք ըրէ ” , և այս պայմանաւ միայն կրնանք ազատիլ այն սոսկալի կործանմանէ ուր մեծաքայլ կը դիմէ Ազգը :

Ալ .

ՆՐԿՐԸԳՈՐԾՈՒԹԻՒՒՆ

ՆԻ ԻՐ ՕԳՈՒՏՆԵՐԸ

Շարունակութիւն և վերջ (1) :

(Տե՛ս Ի՛նչ 13 . էջէ՛ս 99) .

Ներկադործութիւնն է մայր ամենայն ճարտարութեանց , հարստութեանց և բարեկեցութեան : Ներկադործութեան չպարապող Ազգ մը ո՛չ հարստութիւն կունենայ , ո՛չ ճարտարութիւն և ո՛չ բարօրութիւն :

Ներկադործ ժողովուրդի մարդիկը իրարու նախանձելու ո՛չ հարկաւորութիւն ունին և ո՛չ առիթ . որովհետեւ Ներկիրը , այն բարի և խանդավառ մայրը , զինքը խնամով նայող , դարմանող ու մշակող , իւր բերքերը վայելելու արժանաւոր և հարազատ որդիներուն բազմութեան համաձայն իւր բարութիւնները կը բազմապատկէ . ապերախութիւն չունի նա , քանզի աշխատութիւնը միշտ կը վարձատրէ : Մի միայն կը մերժէ իւր շնորհքները այն տեսակ մարդերու՝ որոնք կը վախճան իրենց աշխատութիւնները անոր տալու :

Այն մարդը՝ որ ծուլութեամբ և անհոգութեամբ չաշխատիր երկիր մշակելու կամ մշակել տալու , այն մարդը , կըսեմ , որ այսօր հողը մը չափելով , երկիր դործելով՝ իւր ապագան հողալու չփութար , անիկայ ապագային մէջ անօթի մնալու

վտանգը աչք տեսնուլ պարտ է : Ո՛րչափ քեղեր կան չմշակուած՝ որոնք եթէ բարեպատեհ առիթով մի մշակելու հոգ տարուին՝ այժմեան սնուցած մարդերէն հազար անգամ աւելի մարդիկ սնուցանելու և զինքը մշակողները հարստութեամբ , բարեկեցութեամբ , վերջապէս երջանկութեամբ լեցունելու կարող պիտի լինին :

Ո՛րչափ երկիրներ կան , Հայեր , որչափ ամայի , անմշակ և խոպան քեղեր կան , զորոնք՝ եթէ ուզենք , կրնանք ձեռք առնել մշակելու համար . ասով հազարաւոր պարապ կեցող բազմիկներ դործելու առիթ կունենան , և կադառին թըշուառութեան ճիրաններէն , որուն մէջ ինկած են իրենց անհոգութեան , ծուլութեան և տղիութեան պատճառաւ , հազարաւոր թշուառ անձեր , կ'ըսեմ , որոնց յոռի օրինակները՝ երթալով մեր ժողովրդեան պորձունէութիւնն ու աշխատասէր բնատրութիւնը կապական են :

Ո՛րչափ քաղաքներ կան Հայաստանի կողմերը , որչափ հայաբնակ դաւառներ՝ որոնց մէջ մեր լեզուն , որ մեր Ազգութեան հիմը կը սեպուի , մոռցուած է խոստ . միթէ կարելի չէ , երկրադործութեան պարապել տալու աղաղաւ , բաւական ունեալ և անդիյ երիտասարդներ , որոնք պարապ՝ փողոցները կը չափեն , ընկերութիւններու ձեռնառութեամբ՝ այն տեղերը զրկել և այսպէսով այն կողմերու թէ Ազգութիւնը պահել և թէ զանոնք երջանիկ և բարեբաղդ ընել :

Մեր Ազգը Ներկադործութեան պարապիլ պարտ է , քանզի այն պիտի լինի իրեն ընդհանուր Յառաջդիմութեան և Լուսաւորութեան բուն պատճառը : Անով կարող լինի Ազգ մը թէ հարստութիւն դիզել և թէ ազեա ժողովուրդը ուսուցանել : Եթէ այս պատուական արհեստը մեր մէջը տարածուի , որուն յոյս ունինք , անսնելով օր ըստ օրէ Ներկադործական Բնիկութիւններուն յարդմուիլը և նոյն նպատակաւ Բնիկութիւններ կազմուիլը . օրինակ , Կ . Պօլիսի Հայ ազգասէր երիտասարդաց կազմած Ներկադործական անուն աղօթողութիւնը , որուն ջանից և երկասիրութեանց յարատեւութիւն և իւր բարե նպատակին յատկադիմութիւն կը մաղթենք բոլորով սրտիւ եթէ այս արհեստը տարածուի , կըսենք , մեր մէջ , այն ժամանակ միայն հայրենասիրաց փափաքը պիտի կատարուի , այն ժամանակ ահա բոլոր դժուարութիւնները պիտի հարթանան և խոչնդոտները պիտի վերնան :

Ներկադործութեան միջնորդութեամբ ճարտարութիւններն ևս կը տարածուին Ամեն

այն տեղերը՝ ուր Լեռնագործութիւնը և ճարտարութիւնները անշարժ կացութեան մէջ են, հոն ապշուածութիւնը և անմասնութիւնը կը տիրէ: Այս ուրեմն, Լեռնագործութեան պաշտպան և ջատագով կանգնիլը և անոր յառաջագիմութեան համար աշխատիլը՝ իմացականութիւնը արթնցընել և բաւական դիւրութեամբ քաղաքական և բարոյական կըրթութիւններու սկիզբ տալ է:

“Ամերիկայի մէջ, կըսէ Լ.Մ. Մարթէն, Լեռնագործութիւնը ազատութիւն բերաւ: Ֆրանսայի մէջ, Լեռնագործութեան չպարագող ժողովուրդները թշուառութեան և սարկութեան մէջ կը տաղանային: Ասոնց երկիր գործել և մշակել սովորեցնելը, իրենց դիւրութիւն և կըրթութիւն տալ, զանոնք մոլութիւններէ, ծուլութենէ, թշուառութենէ քաշել հանել և անոնց կրկին անգամ ազատութիւն շնորհել է”:

Լեռնագործութիւնը՝ ճարտարութեանց և մասնաւորապէս՝ վաճառականութեան վերայ ազդեցութիւն ունի:

Լեռնագործ երկիր մի կարող է իրեն բերքերով՝ բաւական ընդարձակ վաճառականութիւն յառաջ տանել. թէ որ երկիրը իւր բնակիչներուն հարկաւորութենէն աւելի բերք հասցընէ, այն աւելորդ մասը ուրիշ տեղեր փոխադրելով՝ շահի դուռ բանալու կարող լինի: Լեռնագործութիւնը՝ Գործարաններու (ֆապրիկա) նիւթ կը մատակարարէ, ձեռագործներ շինելու նիւթեր յառաջ կը բերէ, թէ ոք առատ բուրդ հասցընէ երկիրը՝ (1) բրդեղէն ապրանքներ կուսնայ, թէ որ անասնոց մորթեր ունենայ՝ մաշկեղէն նիւթեր կը հասցընէ, եթէ բամպակ յառաջ բերէ՝ խիստ շահաւոր եկամուտ կը լինի իրեն և բամպակեղէն հարկաւոր զգեստներ կը մատակարարէ, եթէ փայտ կամ տախտակ ունենայ՝ նաւեր և մակոյկներ շինելու կարող լինի, թէ որ ցորենը առատօրէն լինի՝ առատ ալիւր և այլն կուսնայ և մերձակայ երկիրներուն պէտքը կը հոգայ. և այլն և այլն օգուտներ և արդիւնք կուսնայ:

Լեռնագործ գործարաններուն անգործ նիւթերը Լեռնագործութեան արդիւնք են: Լեռնագործութիւնը՝ որչափ տարածի, այնչափ թէ կերակրելիւնաց առատութիւն և թէ հագուստի և մարդու հարկաւոր եղած ուրիշ իրերու ածանութիւն կը բերէ: Ահա այս բաներով վաճառականութեան վերայ ազդեցութիւն ունի Լեռնագործութիւնը, կըսէ Լ.Մ. Մարթէն:

Թիւնը, կըսէ Լ.Մ. Մարթէն Մատենադիր մի. և ասկէ կը տեսնուի որ Լեռնագործութիւնը՝ զվաճառականութիւնը և վաճառականութիւնը՝ զԼեռնագործութիւնը կը յառաջացընէ”:

Այս առթիւ կը յորդորենք (երանի թէ լըսելի լինէր մեր տկար ձայնը) մեր արեւակից համազդի Հայ եղբարքը, որ այս պատուական, երջանկաւտ, հարկաւոր և հինօրեայ Արհեստին հետեին և ապահով լինին որ իրենց քրտանց պըտուղը արդիւնաւոր կերպիւ պիտի վայելեն մեծազոհութեամբ:

Առանց վհատելու Լեռնագործութիւններու օղնականութեամբ հոգ տարուիլ պարտ է Լեռնագործութիւնը յառաջ տանելու համար՝ մեր Հայրենեաց բերրի և այժմ՝ ամալի դաշտերուն և խոտան լեռներուն և ձորերուն մէջ:

Գոհութիւն վերին՝ Նախախնամութեան՝ մեր Լեռնագործ բերրի և հոգը բարեբեր է, և խիստ դիւրին Լեռնագործութիւնը յառաջ տանելու Թող այս, ոչինչ բան է կարծել թէ՛ երկիրը բերրի լինիլ պարտ է որ դործուի: “Աստուած հունձքերը երկրի վերայ չթափեր, հապտ զանոնք երկրագործներու բազկաց մէջ կը լեցնէ” կըսէ Լ.Մ. Մարթէն:

Յարատեւութիւնը և քաջութիւնը կլիմային, հովերուն, ձիւնին և երաշտութեան դէմ՝ կրնան մաքառիլ, ամալի և անբեր ճանչուած լեռներ, և ձորեր կանաչութեամբ և տեսակ տեսակ հունձքերով կը լեցնեն և վայրի դաշտերը՝ հողագործական առատութիւններ կը բոցեցնեն:

Յարատեւութեամբ և քաջութեամբ “Դեմտրէ կըսկսի իւր գլուխը ոսկեղոծեալ հասկերով պսակ զնել, և Բազոս՝ խաղողներ ոտից տակ առած՝ լեռներու զառիվայրերէն՝ նեքտարէն աւելի քաղցրահամ գինւոյ դետեր կը հոսեցնէ (1)”:

Յարատեւութեամբ և քաջութեամբ յառաջ տանենք Լեռնագործութիւնը և մեր Լեռնագործ երջանիկ և բարեկեցիկ ապագայ մի պատրաստելոյ փութանք: Չհետեինք Արեւելեան այն աղգերուն՝ որոնք ամեն տեսակ բաներու անփութութիւն ընելէ ետք՝ Լեռնագործութեան մասին ևս մեծ անհոգութիւն կը ցուցնեն, չգիտնալով ամենեւին՝ Լեռնագործ և ճարտարութեանց, հարստութեանց և բարեկեցութեան մայր և աղբիւր լինելը

Լեռնագործութիւնը՝ Լեռնագործի և Ամերիկայի մէջ մեծամեծ օգուտներ մատակարարեց՝ թէ նիւ-

(1) Գիտնալ պէտք է որ Հովութիւնը Լեռնագործութեան մէկ ձեւը կը սեպուի:

(1) Ֆենետ:

թական, թէ մտաւորական և թէ բարոյական: Եւրոպա և Ամերիկա՝ երկիր զործելու օգուտները տեսնելով, աճապարեցին զայն յառաջ տանելու և շատ տեղեր տարածելու և ընդարձակելու համար՝ շատ զիրութիւններ հնարել: Այսպէս ըրին և իրենց ձեռնարկութիւնը անարդիւն չմնաց, որովհետեւ իրենց աշխատանքը պտուղը վայելելու բարեբաղդութիւնը ունեցան

Հայաստան, Հայաստան, Եւրոպայի և Ամերիկայի հետեւէ յայտմ մասին ես և ոչ թէ քու մերձակայ երկիրներուդ

ՀԱՄԱՌՈՅ ԲԱՂԱՔԱՂԱՐՈՒԹԻՒՆ

(ՏԷ՝ Ը՝ Արշակ, ի- 13՝ երէ՝ 100) :

Թ.

Ինքնասիրութեան կամ դատուոյ գոյնը անբացաբաժար գործեր եւ խօսքեր . —

1. — Մէկու մը բնական պակասութեանը ձեռնընկալ՝ ծաղր ընելը զայն :

2. — Անշ պակասութիւնը երեսը տալ և զայն ասդին անդին բամբասել, և այլն :

3. — Օրիորդի մը երեսն ի վեր ագեղութիւնը յայտնել, և զայն, որուն սիրտը դիւրազգայ լինի, շուտով մի տրամեցնել :

4. — Երիտասարդի մը բնական կամ գիպուածական պակասութիւնները երեսը տալով՝ զայն նեղացնել :

5. — Մէկու մը ձեռնատ, հաշմ, կաղ, սապատ, կոյր, և այլն անուններ տալով սիրտը ծակել :

6. — Մէկու մը՝ մարդ չես, մարդու վայլած խելացիութիւն չունիս և այլն ըսելով՝ նախատել :

7. — Խօսողը մարդու տեղ չդնելով՝ կոնա կը անոր դարձնել և ուրիշի հետ խօսիլ :

8. — Ինքզինքը չձանձրացնելու համար ուրիշներու չլնցուցած խաղը՝ աւրել :

9. — Գող ես, ստախօս ես, անխելք ես, կոպիտ ես, ամբարտաւան ես և այլն ըսելով՝ ընկերութեան մէջ անյարգել որ և է անձ մի :

10. — Բաղաբաւար անձի մը քով՝ եթէ մին օխալմուռք ընէ, նա իւր խնդալը կը բռնէ, և հազիւ թէ սակաւ ինչ կը ժպտի : Բայց կոպիտ մարդը խնդալէն բերանը բաց կը մնայ, կը կենայ կը կենայ, նորէն կը խնդայ :

11. — Իւր անձը շատ վեր բռնելը, և միայն

ինքզինքը հաւնելով՝ իրեն հաւասարները կամ իրմէ մեծերը բանի տեղ չդնելը, ամբարտաւանութիւն է և կոպտութիւն :

12. — Ուրիշին վերայ սուտ զրպարտութիւններ մի ընել, և զնա յանիրաւի յանցաւոր մի բամբասել :

ՊԵՏԵՍԻՄՆԻ ՀԱՐՅԱՆՆԵՑ 1047 ԵՐԵՍԻՆ

Ժ. — Ի՞նչ է Եսութիւնը կամ Անձնասիրութիւնը եւ ի՞նչ քախճան կունենայ Անձնասէրը . —

Ժ. — Անձնասիրութիւնը՝ վերջին աստիճանի ինքըզինքը սիրել է, առանց վստահելու որ և է անձի մը : Անձնասէր մարդը կըսէ իւրովի, “ Ես կարող եմ՝ ինքզինքս հոգալով՝ երջանիկ կեանք վարել, ինչ հոգս է ուրիշները : Ամեն մարդ ինծի համար ծնած է : Ես՝ ուրիշներուն համար ասդին անդին աշխատելու, յոգնելու չեմ՝ երթար, անոնց բաղդին համար անձս չեմ տանջեր, և ինքզինքս բանէ մի չեմ զրկեր անոնց պատճառաւ : Ինծի համար կը զբաղիմ, իմ անձիս վրայ կը մտածեմ և միայն ինծի համար կապրիմ, ուրիշներուն վրայ հոգ ընելը ինծի համար յանցանք է, ուրիշները ինչ կուզեն թող լինին, ինծի ինչ : Ամեն ժամանակ ինծի նկատմամբ չեղած ամեն բան ոչինչ է ” : Ահա ասոնք են հասարակօրէն անձնասէր մարդու մի հանապազօրեայ խօսակցութիւնն ու մտածումները : Բարեկամութեան անկեղծութեան չհաւատար անձնասէր մարդը, որովհետեւ անձէն զատ ուրիշ բարեկամ չձանչեր : Եթէ ուրիշները տրամութիւն մի ունենան, որչափ կարելի է շուտով կը հեռանայ անոնցմէ, որպէս զի իւր կենաց հանգստութիւնը չխօտի :

Եթէ տեսնէ որ ուրիշները զժբաղդութեան և աղքատութեան մէջ ինկած են, զանոնք չը տեսնելու կը զարնէ, և իւր տան մէջ փակուելով՝ չուզեր անոնց օգնութեան հասնիլ և իւր ունեցածէն քիչ մի բան անոնց տալ, որովհետեւ կը վախնայ որ, մի գուցէ ինքը աղքատանայ անոր օգնելով և զրկուի իւր ունեցած վայելումներէն :

Այսպիսի անձի մը վախճանը դէշ կը լինի :

Որովհետեւ ինքը չսիրեր ուրիշը՝ բաց ի իւր անձէն, անոր համար զինքը սիրող մէկը չը զրաւնուիր :

Որովհետեւ ինքը կը հեռանայ ուրիշներէն, ուրիշներն ալ իրմէ կը հեռանան՝ երբոր ինքը թըշուառութեան մէջ գլորի :

Անձնասէր մարդուն համար ոչ հայր կայ,

մէջ մայր, ո՛չ եղբայր, ո՛չ քոյր, և ո՛չ բարեկամ: Մարդիկ չար, կեղծաւոր և ապերախ են իրեն համար, չգիտեր անմիտը թէ նոյն իսկ ինքն է չարասիրտը և ապաշորհը:

Ընծանաւորը անսիրտ և անհոգի իւր կեանքը կանցընէ բոլորովին անօգնական, ինչպէս բու մի՛ իւր բոյնին մէջ, որ դիշերը միայն դուրս կեւնէ՝ իւր կերակուրը փնտռելու համար:

Կսպրի այսպիսին իւր տանը մէջ, ինչպէս զազեր և անմաքուր կենդանին պատի ծակերու մէջ:

Վերջապէս ծերութիւնը կը դայ կը հասնի այսպիսւոյն վերայ, և անոր ետեւէն անմիջապէս տեսակ տեսակ հիւանդութիւններ, նոյն ժամանակ իւր քովը չունենար և ո՛չ մի անձ, որ իրեն օգնութեան հասնի, զինքը միթարէ և իւր վերայ հոգ ունենայ, առանձին կը տեսնէ ինքզինքը, յուսահատութիւն կը դայ վերան, կը հալը կը մաշի առանձին, կը չարչարի առանձին և ի վերջոյ կը մեռնի առանձին, իւր վերայ ցաւող անձ մի չը գտնուիր, ամեն մարդ երբէք Բարեւ՝ կը դռէ:

ԺԸ. — Բրիստոսի մահուան ծամանակ ստուգիւրդորական խաւարումն տեցի ունեցած է. —

ԺԸ. — Ընծան մարդ գիտէ Բրիստոսի մահւան ժամանակ՝ երեք ժամու չափ՝ երկիրս սաստիկ և խորհրդաւոր մթութեամբ պատիլը, զոր կը պատմեն Լեւտարանիչք: —

Ընհաւատները այս բանս ուրացան և չուղեցին հաւատալ անոր, եղան ոմանք՝ որոնք Երեւո բոլորական խաւարումն էր, և անոր այնչափ երկար տեւելը՝ Լեւտարանիչներուն չափազանցութեամբն էր, ըսին: Բայց բոլոր այս ենթադրութիւնները անկարելի է որ հաստատուին՝ Պատմութեան վիշտութեան առջև:

Նախ և յառաջ, կըսենք որ, մթութիւն մի և անմկնելի խաւար մի պատելը անտարակուսելի և անդիմադրելի է: Իսկ Երեւոյական խաւարման դալով՝ անոր մեկնութիւնը այսպէս կը տանք որ՝ այն եղելութիւնը տեղի ունեցած ժամանակը Հրէից Պատէք (Օտտիկ) էր, հետեւաբար 1 ուսնոյ 1 ըրման ժամանակ, և հետեւաբար նաև այն ժամանակ՝ երբ Երեւոյական խաւարում մի լինելը մաթեմատիքականապէս անկարելի է: Շիշդ այս դիտողութիւնը կընեն մի քանի կոպալաշտ մատենագիրներ և այս եղելութիւնը իբր մի ճշմարիտ հրաշք կը պատմեն: Հատ մարդ գիտէ (մէրթիւլիանի Պատասխանութեան գրքին այն հատուածը, յորում, ծերակոյտին խօսեցած ժամանակը, ի վկայութիւն

կը կոչէ Կայսրութեան Ըրձանագրութիւնները՝ որոնց մէջ այս տարօրինակ երեւոյթը նշանակուած էր: Յովսէպոս և Լֆրիդանոս այս նիւթիս վերայ խօսող երկու կոպալաշտ մատենագիրներ կը յիշեն, թալոս և Փլեկոն, որոց գրքերը մեղի չհասած են, ասոնք այս եղելութիւնը կըստուղեն: Փլեկոն՝ Եդրիանոսին ազատեալ գերիներէն մին էր, ասիկայ ժամանակադրական խօսքեր գրեց, Ուրիպիակոս անուն: Եյս Մատենագիրն խօսքը հետեւեալն է՝ զոր Յովսէպոս կը յիշատակէ, այսինքն, “Երկու հարիւր երկուսասներորդ Ուրիպիակոսին չորրորդ տարին, Տիբեր կայսեր ատենները, 1-ւնոյ 1 ըրման ժամանակ Երեւոյական խաւարումն մի տեղի ունեցաւ, որուն և ո՛չ մի խաւարումն կընայ համեմատիլ. գիշերանման մթութիւն մի ծածկեց երկինքը, և կէսօրէն սկսելով երեք ժամ տեւեց, այնպէս որ աստղեր կերեւէին, սոսկալի երկրաշարժ մի ընկերացաւ այս խաւարին, և Բիւթանիոյ մէջ շատ քաղաքներ կործանեց”:

Երբ՝ երկու հարիւր երկուսասներորդ Ուրիպիակոսին չորրորդ տարին՝ կը համապատասխանէ մեր թուականին երեսուն և երկրորդ, և Բրիստոսի Նանդեան երեսուն և վեցերորդ կամ երեսուն և եօթերորդ տարին, ըստ ուղիղ ժամանակագրութեան՝ Բրիստոսի Մահուան հաւատարմագոյն թուականը:

Եյսպիսի համաձայնութիւն մի խիստ հիանալի է, և ասով Լեւտարանիչներուն մէջ բերած հրաշալի դիպումն ճշմարտութիւնը կը հաստատուի, և որ զարմանալին և սքանչելին է ԿՈՒՊԸՏՏՆԵՐՈՒ ՎԿԵՅՈՒԹԵԱՄԲՆ իսկ:

ՀԵՐՅՄՈՒՄՆ.

ԺԲ. — Ի՞նչ կը պատահի երբոր յանկարծ Երկիրս դադրի շարժելէն: —

Ը.ՉԳ.

Գարնան վեցամսեայ գինը յետ այսորիկ Օմիւռնիոյ համար 5 ֆրանք և Ղուրսերուն համար 6 ֆրանք է:

ՀԵՐԵՂԻՐ - ՏՆՕՐԷՆ

ԳՐ. Պ. ՊԵՐՏԻՉՊԵՆԵԱՆ

Օ. Մ. Ի. Ի. Ն. Ի. Ը.

Պ. ՏՈՒՐԱՆԵՏԵՆՆԱՆ